

FLAVIUS JOSEFUS

Juutalaissodan
historia

WSOY

SUOMENTANUT PAULI HUUHTANEN

JUUTALAISSODAN HISTORIA

Flavius Josefus

JUUTALAISSODAN HISTORIA

Kreikan kielestä

suomentanut Pauli Huuhtanen

HELSINKI

Josefuksen teoksen kreikankielinen nimi

Περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου

Teoksen ensimmäinen suomenkielinen painos ilmestyi 2004.

© Pauli Huuhtanen ja WSOY 2004

Kartat: Anja Jelonen

Werner Söderström Osakeyhtiö

ISBN 978-951-0-51733-8

Painettu EU:ssa

SISÄLLYSLUETTELO

Josefuksen elämä ja teokset VII

Ensimmäinen kirja 3

Hasmonien ja Herodesten historia

Hasmonien (Makkabien) keskinäinen valtataistelu. Rooman vallan alku. Antigonoksen kapina. Herodes Suuri kuninkaana. Kesarean ja temppelin rakentaminen. Herodeksen perheongelmat.

Toinen kirja 155

Rooman maaherrojen aika. Sodan alku

Herodeksen vallan perijät. Keisari Neron ajan huonot maaherrat Juudeassa. Uskonnon loukkauksia. Kesarean konflikti ja Rooman uhrien lopettaminen sodan alkuna. Juutalaisten uskonnolliset ryhmät.

Kolmas kirja 267

Rooman armeija kukistaa kapinaa

Vespasianus roomalaisten ylipäällikkönä rauhoittaa Galileaa. Maan eri osien kuvaus. Josefus antautuu Jotapatassa ja ennustaa Vespasianuksen tulevan keisariksi.

Neljäs kirja 337

Valtataistelu Jerusalemissa

Kapinallisryhmät sotivat keskenään ja tyrannisoivat kaupunkia. Sotilaat julistavat Vespasianuksen keisariksi. Titus jatkaa sota-toimia. Ylimmäinen pappi Ananuksen puhe selootteja vastaan.

Viides kirja 423

Titus piirittää Jerusalemiä

Piiritettyjen kurjuus. Kaupungin ja temppelin kuvaus. Josefuksen pitkä puhe kapinallisille Jerusalemin muurien luona.

Kuudes kirja 505

Jerusalemin valloitus

Nälänhätä muurien sisäpuolella. Kapinallisten vastarinta murtuu. Temppelin tuho, sen enteet ja syyt.

Seitsemäs kirja 565

Sodan loppuselvittelyt. Masada

Voittajien triumfi Roomassa. Viimeinen vastarintapesäke Masadalla. Eleasarin kehotuspuhe ja joukkoitsemurha Masadalla. Viimeiset tikarimiehet Egyptissä.

Liitteet

Hasmonien dynastia 623

Herodes Suuren perhe 624

Jerusalemin kartta 625

Palestiina juutalaissotien aikana 626

Henkilöhakemisto 627

Paikannimihakemisto 640

JOSEFUksen ELÄMÄ JA TEOKSET

Juutalaissodan historian kirjoittaja Josefus syntyi oman ilmoituksensa mukaan keisari Caligulan ensimmäisenä hallitusvuonna, siis 37/38 jKr. (Vita 5). Hänen kuolinvuottaan ei voida tietää varmasti, mutta todennäköisimmin hänen elämänsä päättyi Roomassa noin vuonna 100. Lisänimen Flavius hän otti miellyttääkseen näin suosijoitaan Flavius-suvun keisareita Vespasianusta (69–79), Titusta (79–81) ja Domitianusta (81–96). Josefushan kirjoitti tämän ja muitakin historiallisia teoksiaan oleskellessaan Roomassa mainittujen keisareiden aikana ja heidän suojattinaan. Hänen elämäntilanteensa säilyi ennallaan myös seuraavien keisareiden, nimittäin Nervan (96–98) ja Trajanuksen (98–117) hallituskaudella. Tähän erinomaiseen asemaan tuo juutalainen pappi ja sotilas oli päässyt onnekaasti.

Josefus oli isänsä puolelta papillista sukua, ja äitinsä puolelta hänellä oli yhteyttä jopa Hasmonien kuninkaalliseen sukuun. Näin ollen hän kuului Jerusalemin aristokratiaan. Juutalaisten noustua kapinaan Josefuskin osallistui sotatoimiin yhtenä heidän päälliköistään. Jouduttuaan Galileassa roomalaisten vangiksi hän ennusti Vespasianukselle, että tästä tulee Rooman keisari ja Tituksesta hänen seuraajansa. Kun tämä ennustus to-

teutui, Vespasianus lahjoitti kiitokseksi Josefukselle vapauden ja edellä mainitun suojamin aseman. Josefuksen itsensä lisäksi myös roomalaiset historiankirjoittajat Svetonius ja Dio Cassius kertovat tuosta ennustuksesta ja sen toteutumisen seurauksista. Tietysti tähän voi kyynisesti huomauttaa, että sitä, mikä näyttää aivan ilmeiseltä tulevaisuudessa, on helppo ennustaa. Rooman tilanteen tuntijana Josefus saattoi pitää idän sotavoimien silloista ylipäällikköä Vespasianusta myös todennäköisimpänä keisariehdokkaana. Hän saattoi ajatella, ettei ketään muuta varten otettavaa ehdokasta keisarin virkaan voinut enää ollakaan kolmen yrittäjän epäonnistuttua samana vuonna 69 jKr. (Galba, Otho, Vitellius). Olipa Josefuksen ennustus »aito» tai laskelmoitu, joka tapauksessa se teki mahdolliseksi juutalaissodan historiallisen kuvaamisen ja kirjallisen tallentamisen. Josefuksen maanmiehet pitivät hänen takinkääntöään maanpetturuutena. Se ilmeni jo sodan aikana. Kun Josefus Jerusalemin piirityksen pitkittyessä koetti puheillaan saada puolustajia antautumaan, hän sai osakseen vain torjuvia pilkkahuutoja.

Josefus kirjoitti Juutalaissodan historian vuosien 75 ja 79 välillä, sekä myöhemmin (93–94) juutalaisten Muinaishistorian (kreik. *Ioudaikes arkhaiologias*, lat. *Antiquitates Judaicae*), kansaansa puolustavan apologeettisen teoksen *Contra Apionem* sekä omaa elämäänsä (pääasiassa sodanaikaisia toimiaan Galileassa) käsittelevän teoksen *Vita*. Muinaishistoria on laaja esitys, joka alkaa VT:n mukaisesti aina ihmiskunnan alkuajoista ja seurailee juutalaisen kansan vaiheita juutalaissodan kynnykselle asti. Muodostaen paikka paikoin suoranaisen parafrasoin VT:lle se pyrkii esittämään roomalaiselle (ja kreikkalaiselle) lukijakunnalleen juutalaisten pitkän ja loistavan historian. Kirjoittajan pyrkimyksenä on osoittaa, että tuo historia on huomattavasti pitempi ja ylevämpi kuin esim. silloisen herrakansan

Rooman. Sotahistorian kanssa rinnakkaisissa *Antiquitates Judaicae* jaksoissa Josefus – parikymmentä vuotta myöhemmin kirjoittaessaan – tarkastelee roomalaisaikaa Palestiinassa edelliseen verrattuna jo jossain määrin rohkeammin, ikään kuin »it-sesensuurista» vapautuneena. Tämän vuoksi jotkut pitävätkin Muinaishistoriaa jopa objektiivisempänä kuin Sotahistoriaa.

Vanhoissa kreikankielisissä käsikirjoituksissa Sotahistorian nimenä on useimmiten »Valloituksesta» (*Peri haloseos*). Vain *Codex Parisinus* (900–1000 luvulta) käyttää nimeä »Juutalais-sota roomalaisia vastaan». Jälkimmäinen nimi onkin yleisesti vakiintunut, tosin lyhennetyssä (latinankielisessä) muodossa *Bellum Judaicum* (tai *De bello Judaico*). Vaikka Josefus ei tätä nimitystä käytäkään itse Sotahistoriassa, hän kahdessa muussa teoksessaan käyttää siitä muotoa »Juutalaissodasta» (*Peri tou Ioudaiku polemou*, *Vita* 412; *Ant.* 20:258). Siitä huolimatta edellinenkin nimi olisi hyvin perusteltu. Kerrotaanhan teoksen alussa *Antiokhos Epifaneen* suorittamasta Jerusalemin valloituksesta v. 170 eKr., ja loppuosassaan koko teos huipentuu toiseen valloitukseen v. 70 jKr. Juutalaissotaa aiempien tapahtumien selostus aina *Makkabien* ajasta lähtien muodostaa jopa kolmasosan koko teoksen sisällöstä. Josefus pitää tätä laajaa »johdantoa» tarpeellisena, jotta lukija ymmärtäisi paremmin suureen kapinaan johtaneita syitä. Joka tapauksessa juutalaissota oli se suuri ja käänntekevä tapahtuma, joka vaikutti koko juutalaisen uskonnonharjoituksen muuttumiseen hävittämällä temppelin ja siihen liittyvän laajan ja keskeisen uhripalveluksen papistoineen. Sota myös vauhditti entisestään juutalaisten hajaantumista kaikkien maailmaan. Nimi »Juutalaissota» ilmaisee ennen kaikkea sen, että Josefus katsoo asioita Rooman näkökulmasta käsin. Kysymyksessä oli todellakin »juutalaisten sota roomalaisia vastaan».

Koska Josefus kirjoittaessaan oleskeli Roomassa, on luontevaa ajatella hänen käyttäneen esikuvinaan ja lähteinään aikaisemmin kirjoitettuja historioita. Tämä oli itsestään selvää ainakin siltä osin, mikä koskee hänen useissa kohdin käsittelemäänsä yleismaailmallista historiaa. On myös mahdollista, että hän sai Caesarin »Gallian sodasta» paitsi perustietoja roomalaisten sodankäyntitavoista, myös jaottelun Sotahistoriansa seitsemään kirjaan. Monet sanalliset ja ajatukselliset alluusiot viittaavat myös kreikkalaisiin kirjoittajiin, sellaisiin kuten Thukydidēs, Herodotos, Xenofon, Dionysios Halikarnassolainen tai jopa Homeros ja Sofokles. Monissa Josefuksen henkilöiden pitkissä puheissa on nähty myös Demostheneelta saatuja vaikutteita. Mutta mitä tulee itse juutalaissodan tapahtumiin on aivan selvää – ja niin kuin Josefus itsekin myöntää – että hän on saanut Vespasianuksen ja Tituksen sotapäiväkirjoista ainakin osan roomalaisten sodankäyntiä Palestiinassa, leirejä, aseistusta yms. koskevaa aineistoa (Contra Apionem 1:56; Vita 342, 358). Kuitenkaan hänen ei ole ollut pakko turvautua yksin niihin-kään. Koska hän vangiksi jäätyään kulki paljon Tituksen mukana sotarekillä, hänen omat silminnäkihavaintonsa ovat erinomaisen arvokkaita. Tietoja piiritetyn Jerusalemin tapahtumista hän on voinut saada vangiksi joutuneilta maanmiehiltään.

Herodeksen suvun historiaan, jota Josefus käsittelee laajasti, hän on saanut tärkeää aineistoa Nikolaos Damaskolaisen kirjoituksista. Vaikka hän suhtautuukin tähän Herodeksen hovihistorioitsijaan kriittisesti (esim. Ant. 16:187), suurin osa hänen Herodes Suurta koskevasta laajasta tietoaineksestaan on tältä peräisin. Hänestä poiketen Josefus tuo kuitenkin esiin (muitakin lähteitä käytettyään) selvemmin Herodeksen kielteisiä puolia ja suhtautuu puolestaan Nikolaosta myönteisemmin

Hasmoneihin, joiden sukuun hän itsekkin kuului äidin puolelta.

Vaikka Josefus kirjansa alussa sanookin kertovansa kaiken »totuudenmukaisesti», hän ei vierasta lähdeettä käyttäessään aina ole tarkistanut kaikkien siinä olevien tietojen todenperäisyyttä. Tästä voisi ottaa esimerkiksi Roomassa vietetyn triumfin kuvauksen, jossa Jerusalemin temppelein aarteista kerrottaessa terminologian asiantuntemattomuus on ilmeinen (s. 583–584). Josefukselle vieraalta vaikuttaa myös kuvaus roomalaisten äärettömästä julmuudesta rauhaa rakastavia essealaisia kohtaan (s. 181), vaikka hän yleensä pyrkiikin esittämään heidän sota-toimiaan vähemmän julmina. Ja edelleen kertomus tapahtumista piiritetyssä Jerusalemissa sisältää ristiriitaisuuksia. Miten esim. on selitettävissä, että vaikka kapinalliset olivat sulkeneet kaikki ulosmenotiet kaupungista ja roomalaiset vahtivat tarkasti muureja, köyhät ihmiset menivät muurien ulkopuolelle keräämään ruohoja ravinnokseen? (s. 484). Suorastaan häiritsevän useissa kohdin Josefus käyttää myös lukumääriä ja mittoja, jotka ovat suurestikin todellisista poikkeavia. Tämän tapaisten epätasaisuuksien olemassaolon voisi luontevasti panna Josefuksen mahdollisesti käyttämien avustajien, eräänlaisten »assistenttien» tiliin. Tätä selitystä heikentää kuitenkin se tarkan filologisen tutkimuksen antama havainto, että Josefuksen kielenkäyttö ja tyyli viittaavat yhteen ainoaan kirjoittajaan. Tämä ei tietenkään sulje pois sitä, että Josefus on voinut käyttää osaa saamastaan kirjallisesta lähdeaineistosta sellaisenaan tai ainakin tarkistamatta sitä riittävän huolellisesti. Sama koskee suullisia kertomuksia ja huhuja, joita hän on käyttänyt. Sellaisille on ominaista, että ne ihmiseltä toiselle kulkiessaan muuttavat aina muotoaan.

Josefus toteaa historiansa alussa, että monet muutkin ovat jo ennen häntä kirjoittaneet juutalaissodasta. Heistä hän lausuu

kuitenkin erittäin kriittisiä arvioita. Hän sanoo, että toiset näistä kirjoittajista vääristelevät tosiasioita joko mielistelläkseen roomalaisia tai vihasta juutalaisia kohtaan (s. 3). Itse hän sanoo aikovansa tehdä totuudenmukaisesti selkoa molempien osapuolten toimista. Tosin hän myöntää, ettei hän itsekään voi vapautua kokonaan tuomasta esiin myös omia tunteitaan isänmaansa kohtaloita kuvatessaan (s. 5–6). Vaikka Josefus varookin kaiken aikaa loukkaamasta suosijoitaan, hän silti kertoo myös avoimesti roomalaisten, erityisesti sotaa edeltävien maaherrojen virheistä. Hän myös puolustaa kansaansa ja motivoi kapinaa aivan kuin pakosta syntyneenä ja toisaalta vain kiihkomielisten ääriainesten aktivoimana. Josefuksen vaikea kaksoisrooli tulee hyvin selvästi esiin hänen kertoessaan temppelein tuhosta. Vaikka hän puolustelee Titusta ja vierittää syyn onnettomien sattumien tiliin, hän kuin rivien välistä antaa ymmärtää, että temppelein tuho oli roomalaisten tahtoma.

Sotahistorian Josefus kirjoitti ensin arameaksi maanmiehiään varten, sitten, joskaan ei varsinaisena käännökseenä edellisestä, muuta lukijakuntaa varten kreikaksi. Kreikkalaisen lukijakunnan huomioon ottaminen näkyy paitsi kielessä yleensä myös monien tyypillisesti kreikkalais-hellenististen ilmausten ja ajatustapojen viljelyssä. Vaikka Josefus onkin alkuaan juutalainen pappi ja uskonnolliselta suuntaukseltaan lähinnä fariseus (Vita 12), hän esittelee (yleensä jonkun kirjansa henkilön suulla) filosofisia ajatuksia ja kansanuskomuksia sielun kuolematonmuudesta ja puhuu tarkemmin erittelemättä milloin kohtalosta, milloin taas onnettaresta, demonista, kaitselmuksesta, jumaluudesta tai Jumalasta. Josefuksen kuvauksessa juutalaisen kansan syvästä nöyryytyksestä on kreikkalaisen draaman tapaista kohtalonomaisuutta. Kaikki on loppujen lopuksi ennakoita määrätty. Kun Jumala on siirtynyt roomalaisten puolelle, mi-

tään ei ole enää tehtävissä kansan, kaupungin eikä temppelin pelastamiseksi (ks. esim. s. 473).

Muiden antiikin historioitsijain tavoin Josefuskin käyttää historiallisen kerronnan lomassa estottomasti myös tarinoita, ihmekertomuksia ja mainintoja unista ja enteistä, sekä henkilöidensä suuhun pantuja toisinaan hyvinkin pitkiä puheita. Osoittaessaan kirjansa myös oman kansansa ulkopuoliselle lukijakunnalle Josefuksen tarkoituksena ei ole pelkästään kuvailla tuota »oman aikansa suurinta sotaa». Historiallisen kerrontansa, kansallisen apologiansa ja roomalaismyönteisten tendenssiensä ohella hän pyrkii myös – siteeratakseni »Tuntematonta sotilasta» hieman muuntaen – varottamaan muitakin lyömästä juutalaisten tavoin »päättänsä Rooman pinjaan» (ks. esim. s. 4).

Juutalaissodan historiallinen dokumentointi ei ole pelkästään kirjallisten lähteiden varassa. Viime vuosikymmeninä on tuotu esiin runsaasti myös arkeologisia todistuskappaleita. Niistä mainittakoon löydöt, joita on tehty Masadan linnoituksen raunioilla. Tämä Herodeksen rakentama linnoitushan oli kappinallisten hallussa vielä muutaman vuoden Jerusalemin valloituksen jälkeen. Löydöt ovat vahvistaneet Josefuksen draamatista kuvausta tuon vuorilinnoituksen viimeisten puolustajien epätoivoisesta taistelusta. Sieltä on löydetty mm. roomalaisten leirin jäännöksiä, heidän rakentamansa valtava hyökkäysvalli (ramppi), heittokoneen kiviammuksia ja tulipalon jälkiä muualla paitsi ruokavarastoissa. Josefushan mainitsee, että piiritetyt jättivät ennen kuolemaansa ruokavarat hävittämättä näyttääkseen valloittajille, ettei nälkä heitä nujertanut. Mikään Masadan löydöistä ei tee tyhjäksi Josefuksen mainitseman joukkoitsemurhan historiallisuutta, vaikka linnoituksen sisällä tapahtuneen murhenäytelmän kuvaus perustuukin pääasiassa kahden eloon jääneen naisen kertomukseen. Nämä olivat viiden lapsen

kanssa kätkeytyneet maanalaiseen vesisäiliöön joukkosurman ajaksi (s. 614). Analogisena tapauksena sodan ajalta Josefus kertoo myös Gamalan kaupungin piiritetyistä asukkaista, joista viisituhatta syöksyi alas jyrkänteeltä (s. 347).

Josefuksella olevaan Herodeksen historiaan antavat konkreettia tämän kuninkaan rakentamien linnahuviloiden jäännökset (muidenkin kuin Masadan). Samaa on sanottava myös tämän rakentamasta Kesarean satamakaupungista. Ovathan siellä ja sen edustalla meren pohjassa tehdyt arkeologiset löydöt vahvistamassa Josefuksen kuvausta tuosta mittasuhteiltaan ja loistokuudeltaan valtavasta rakennustyöstä (s. 93–95). Sen sijaan Herodeksen jälleenrakentamasta ja roomalaisten tuhoamasta Jerusalemin temppelistä ei ole tänä päivänä paljoakaan nähtävissä.

Vanhimmat Sotahistorian käsikirjoitukset ovat 1000–1100-luvulta. Slaavilainen (Vanha venäläinen käännös), vahvasti muunneltu käännös on 1200-luvulta. Moderneista tekstilaitoksista käytetyimpiä ovat Benedictus Niesen editio sekä Loeb Classical -sarjan volyymit. Viimeksi mainituissa perustaudutaan Niesen omaksumaan tekstimuotoon, mutta ei seurata sitä kriittikittävästi. Niese arvosti erityisesti tekstejä P (Codex Parisinus) ja A (Codex Ambrosianus). Nimenomaan *Bellum Judaicum* osalta Thackeray ei pidä niitä luotettavimpina vaan arvostaa itse eniten tekstiä L (Codex Laurentinus).

*Bellum Judaicum*in tekstijulkaisuja:

Flavii Iosephi Opera edidit et apparatus critico instruxit. B. Niese, I–VII, 1885–95, Bd.6, *De Bello Judaico*. Berolini 1894, 1955.

O. Michel – O. Bauernfeind, *De Bello Judaico*. *Der Jüdische Krieg*. Band I–II/1–2. Darmstadt 1959–69.

Josephus in Ten Volumes, with an English Translation

(Thackeray, Marcus, Wikgren, Feldman), Vd. II–III, H.St.J. Thackeray, *The Jewish War*, Books I–VII. London 1927, repr. 1976–1979. The Loeb Classical Library.

Alkutekstissä on Niesen käyttöön ottamat jaenumerot, joita tässä käännöksessä käytetään harvennettuina. Jakeiden numerointi alkaa kussakin seitsemässä kirjassa ykkösestä ja etenee yhtäjaksoisesti loppuun asti, kirjojen sisältämien lukujen ja kappaleiden noudattaessa kukin omia järjestysnumeroitaan. Henkilö- ja paikannimistä osa on sellaisia, joiden muoto on vakiintunut esim. Raamatun tai tieteellisen kirjallisuuden piirissä. Nimissä, joilla ei ole vakiintunutta vastinetta suomen kielessä, on pitäydytty yleensä Josefuksen omaan kreikkalaiseen muotoon. Selvästi roomalaiset nimet on kirjoitettu latinalaisittain.

Juutalaissodat alkoivat vuonna 66, kun roomalaisia legioonia lähetettiin tukahduttamaan juutalaisten kapina. Taistelu kasvoi pitkäksi ja veriseksi sodaksi, joka edisti entisestään juutalaisten hajaannusta.

Flavius Josefus otti juutalaisena aluksi osaa kapinaan, mutta kääntyi roomalaisten puolelle jouduttuaan näiden vangiksi. Hän kirjoitti teoksensa Roomassa, imperiumin näkökulmasta.

Silti *Juutalaissodan historia* on Jeesuksen ajan Palestiinan tärkein historiallinen lähde ja Uuden testamentin ohella niitä harvoja teoksia, jotka kuvailevat Herodeksen, Pontius Pilatuksen ja Vespasianuksen kaltaisia hahmoja.

2004 suomennettu *Juutalaissodan historia* on historiantutkimuksen perusteoksia. Se on värikäs, hyytäväkin kuvaus sodasta ja vallasta.

Kansi: Eija Kuusela

Kannen kuva: Yksityiskohta Tituksen riemukaaresta, Rooma. WSOY:n kuva-arkisto.